

RUDE PRAVO, 1964 MÁJUS 22

I. Hruza: A filozófia a féligazságok tükrében — avagy újítás és misztifikáció

A szerző élesen bírálja azokat a marxista filozófia diszkreditálását eredményező jobboldali, revizionista tendenciájú támadásokat, amelyek az utóbbi időkben a Plamenny c. irodalmi folyóirat hasábjain kaptak helyet. Olyan cikkek jelentek meg a lapban, amelyek a dogmatizmus elleni harc ürügyén az olvasóit félrevezetik, a féligazságok áradatában eltüntetik magát az igazságot, újítás címén misztifikációhoz folyamodnak. A folyóirat olyan vitamódszerekhez nyúl, amelyek a korábbi időszak dogmatizmusával szemben egy másik dogmatizmust honosítanak meg, eltorzítják a célbavett írások tartalmát, hogy annál jobban megcáfolhassák őket.

E módszerek illusztrálására a szerző L. Sochornak a Plamenny 1964. 4. számában megjelent kritikáját elemzi. Sochor itt a Filosofický Časopis három cikkét támadja meg. Th. Schwarz (Zürich) tanulmányát a jelenkori svájci filozófiai áramlatokról azzal vádolja, hogy argumentumok helyett erős szavakhoz folyamodik, és Lukács Györgyöt Mefisztónak állítja be, aki különböző téveszméket szuggereál a svájci irodalmároknak. Pedig Th. Schwarz cikke csupán arra a hatásra utal, amelyet Lukács egyes polgári szerzőkre gyakorol. Hasonlóan támadja Sochor L. Hrzal „A filozófia néhány új feladatáról” írt cikkét, amelyben Hrzal a többi között

Marx Gazdasági-filozófiai kéziratának elmélyült tanulmányozására hívja fel a figyelmet. A támadás oka: Hrzal feleleveníti a marxi elidegenedélmélet bizonyos alapvető mozzanatait, a többi közt azt a gondolatot, hogy a munka külsővéidegenné válásával, a kapitalizmus viszonyainak kiteljesedésével „az ember (a munka) már csak állati funkcióiban... érzi magát szabadon tevékenynek, emberi funkcióiban pedig már csak állatnak”. Sochor úgy állítja be a dolgot, mintha Hrzal ezzel a marxi következtetéssel szeretné a mai kapitalizmus munkásának helyzetét *konkrétan* jellemezni, és színpadiasan kijelenti: „Amennyiben Marx elidegenedélmélete ténylegesen tartalmazná azt a fatális tételt, minden itélőképese embernek tiltakoznia kellene ellene.” A harmadik cikk, melyet Sochor célba vesz, Sipos Jánosnak az anyag és tudat viszonya dialektikus jellegéről írt, és a Filosofický Časopisban is megjelent tanulmánya. Sochor figyelmen kívül hagyja a cikk tényleges tartalmát, s néhány idézet összefüggéseiből kiragadva arra a következtetésre jut, hogy „a dialektika kizárólag Sipos cikkének címében van jelen”.

Ezzel a vitamódszerrel — állapítja meg Hruza — a Plamenny c. irodalmi folyóirat, ahelyett hogy hozzájárulna a marxista filozófia területén folyó viták termékenyebb tételéhez és elősegítené olvasói tájékozottságát, a valóságos problémákat kódösíti el. (s.j.)

RATIO, FRANKFURT AM MAIN, 1964. 1. SZÁM

R. M. Lemos: Érzékelés, észlelés és az adott

A tanulmány központi feladatának az észlelés elemzését tekinti. Szerzője azt a hagyományos nézetet képviseli, hogy minden észlelet egyfelől érzékelileg

adott elemeket (érzéki adatokat, jelenségeket), másfelől interpretációs elemeket (azonosítást, klasszifikálást, ítélet-, illetve következtetés-elemeket) tartalmaz. Az észlelést megkülönbözteti az érzékeléstől, utóbbi csak az érzékelileg adott megragadására alkalmas.

Néhány filozófus (Broad, Price, Blanshard) vonakodik elismerni az ítélet-, illetve a következtetés-elemek jelenlétét észleleteinkben. Az szerző szerint ennek az az oka, hogy számukra az ítélet- és következtetés-elemek feltétlenül a tudatossággal kapcsolódnak össze. Érzékleteink interpretálásának azonban csak ritkán vagyunk tudatában. Ezt gyermekkorunk óta tanuljuk, később már nem jelent külön fáradságot, nem követel figyelmet, akárcsak különböző szokásaink gyakorlása.

A szerző tanulmányának jelentős részében azt a nézetet cáfolja, amely észleleteink érzékileg adott elemének meglétét vonja kétségbe. Ez a nézet azon a tényen alapul, hogy az érzékileg adottakat különbözőképpen „nézhetjük”, interpretálhatjuk. James példája szerint ugyanazt az ábrát nézhetjük pl. vallási szimbólumnak, hatágú csillagnak, háromszögek együttesének stb. A kérdés tehát: adott-e valami egyáltalán érzékileg, és ha igen, vajon adott-e mindaz, aminek interpretációs lehetősége fennáll?

A válaszadáshoz Lemos szükségesnek látja a fizikai tárgy és érzéki megjelenéseinek megkülönböztetését. Míg a fizikai tárgy konstans marad, addig alakja, nagysága — aszerint, hogy milyen perspektívából, távolságból tekintjük — érteinkben különbözőképpen adott. A fizikai tárgy, szemben érzéki megjelenésével, az érzékelőtől függetlenül létezik. Fizikai tárgyakat egyszerre többben is megfigyelhetnek, a megfigyelések megismételhetők, eredményeik összevethetők, míg érzéki adatok, jelenségek egyetlen megfigyelő számára és egyetlen alkalommal foghatók fel.

A példákban gyakran szereplő geometriai alakzatok, kontúrrajzok szintén megkülönböztetendők érzéki megjelenéseiktől, s így fizikai tárgyakként számíthatnak, jóllehet csak két dimenziójuk van, és sokkal egyszerűbbek, mint a valódi fizikai tárgyak.

A fizikai tárgyak és az érzéki adatok e jellemzéséből következik, hogy két különböző kérdést kell feltennünk: mi az adott fizikai tárgy, és mi az adott érzéki jelenség, illetve adat.

Ugyancsak következik e jellemzésből, hogy *fizikai tárgy* nem lehet érzékileg adott, csak érzéki megjelenéseinek sora. Érzéki megjelenései pedig többféleképpen interpretálhatók. Ez azt jelenti, hogy ugyanazt a fizikai tárgyat különbözőképpen lehet helyesen leírni. A leírhatóságnak azonban határai vannak.

Az érzékileg adott fogalmának tisztázásához szükség van az érzéki adatok

eddig használatos kétféle értelmezésének pontos elhatárolására. Tágabb értelemben: az ingerhatás elegendő ahhoz, hogy érzéki adat legyen jelen. Szűkebb értelemben: csak a tudatosult inger számít érzéki adatnak, e szerint az értelmezés szerint az érzéki jelenség csak azokkal a tulajdonságokkal rendelkezik, amelyeket éppen érzékelünk.

A tanulmány szerzője a tágabb értelmezést fogadja el, s az ily módon meghatározott érzéki adatok megfigyelhetőségének kimutatására törekszik. Megcáfolja Ryle érvét, amely szerint fizikai tárgyak észlelése közben nem figyelhetjük meg érzeteinket. Ryle gondolatmenete: ha a fizikai tárgyról való észleleteink tartalmaznak olyan érzéki adatokat, amelyek nem azonosak az észlelt fizikai tárgyakkal, akkor a saját érzeteinkről való észleleteinknek ugyancsak tartalmazniuk kell olyan érzéki adatokat, amelyek nem azonosak a megfigyelt érzetekkel. Lemos rámutat: ahhoz, hogy valamely fizikai tárgyat észleljünk, szükség van érzetek közvetítésére, érzeteinkről azonban közvetlenül is tudomást szerezhetünk.

Hogy az észlelésben adott érzetek megfigyelése és elemzése lehetséges, ezt a következő példán keresztül világítja meg a szerző. A távolban emberi alakot lát, csak azt tudja eldönteni, hogy az illető férfi, azt nem, hogy ismeri-e vagy sem. Ebben az esetben nem az érzéki adatok interpretációja problematikus — hiszen a férfi-volt a rendelkezésre álló érzéki adatok alapján kétségtelen, az ismerős-volt pedig eldönthetetlen —, hanem maguk az ismerős-voltra vonatkozó érzéki adatok. Az ismerősség kérdésének eldöntése lehetővé válik, ha közelebb megy a férfihoz, s ezzel határozottabbakká teszi az érzéki adatokat. Tehát mind a férfi-volt, mind az ismerős-volt eldöntése az érzéki adatok megfigyelése és elemzése alapján történik.

Tanulmányának befejező részében a szerző az érzéki adatok nyelvi kifejezhetőségének problémájával foglalkozik. Vizsgálataiból azt a következtetést vonja le, hogy objektív érzéki adatokat (azaz azokat, amelyek objektumok érzéki megjelenései) csak fizikai tárgyak terminológiájában (Objektsprache) tudunk egyértelműen azonosítani, bár kiegészítésül gyakran felhasználjuk az érzéki adatok terminológiájának (Sinnesdatumssprache) egyes kifejezéseit. Mivel az érzéki adatok ily módon egyértelműen leírhatók, nincs szükség önálló „*érzéki-adat-nyelv*” kialakítására, bár erre, a szerző szerint megvolna a lehetőség.

(k. i.)